
РЕФОРМИРАНЕТО НА ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА И ПОЛЗИТЕ ЗА БЪЛГАРИЯ

Проф. д-р ик.н. Таня Горчева

*Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов,
катедра „Международни икономически отношения”*

Резюме: В настоящата статия се засягат проблеми, свързани с еволюцията и процесите на реформиране на общата селскостопанска политика – ОСП (Common Agricultural Policy, CAP) на ЕС. Провежда се ретроспективен анализ с цел очертаването на положителните и отрицателните страни във въздействието на ОСП върху развитието на селското стопанство в Европа като цяло и в частност на сектора у нас. Това позволява да се изведат ползите, които нашата страна може да извлече от прилагането, вземайки под внимание промените в правилата и във въздействието на инструментите на посочената политика. Прави се преглед на постигнатото през програмния период 2007 – 2013 г. в резултат на прилагането на ОСП у нас. Извеждат се очакванията за българското селско стопанство за новия програмен период в резултат от промените в политиката, внесени от ЕК.

Ключови думи: общата селскостопанска политика; аграрен сектор; европейска интеграция; реформи на ОСП; въздействие на ОСП.

JEL: F23, F15, Q17

* * *

1. Въведение в проблема и постановка на изследването

Селскостопанското производство, сравнено с индустриалното и с производството на услуги, се характеризира с редица особености, което дава основание то да се разглежда като сфера, която изисква специална политика, решаваща стратегически проблеми за изхранване на населението и защитаваща паритетно интересите на производители и потребители. В този контекст общата селскостопанска политика – ОСП (Common Agricultural Policy, CAP) – на страните от европейската

интеграционна общност изпълнява както икономически, така и социални функции. Тя се основава на следните основни принципи, а именно: свободна търговия в рамките на единния вътрешен пазар; единни цени на аграрните продукти за всички страни членки; преференции за европейското производство на пазарите на Общността, както и обща финансова отговорност.

Темата се ползва с особена актуалност поради факта, че приключи програмният период 2007 – 2014 г., който се явява начален за пълноценно прилагане на ОСП за нашата страна след приемането ни за член на ЕС. И ако периодът на преход (1998 – 2006 г.) имаше за цел институционално да изгради структурите за функционирането на политиката и да подготви българската икономика и в частност аграрния сектор за изпълнение на нейните правила, то приключилият програмен период позволи да се натрупа опит и да се открият истинските резултати от действието на ОСП.

Въз основа на посоченото считаме, че навлизането в програмния период 2014 – 2020 г. отваря поредица от анализи и дискусии върху това, как да се използват инструментите на ОСП, за да се постигнат подобри резултати за българското селско стопанство. По тази причина дефинираме като основна цел на настоящото изследване очертаването на положителните и отрицателните страни във въздействието на ОСП върху развитието на селското стопанство у нас, което ще позволи извеждането на ползите, които нашата страна може да извлече от нейното прилагане, вземайки под внимание промените в правилата и в действието на инструментите на посочената политика. Ето защо определяме като обект на изследването механизмите на въздействие от страна на ОСП върху селското стопанство на страните-членки на ЕС, вкл. и България. За предмет – последствията и възможните ползи от ОСП за селското стопанство на България съответно за изминалия период (2007 – 2014 г.), както и за предстоящия програмен период на 2015 – 2020 г. Посочената цел може да бъде постигната посредством решаването на следните основни задачи: разкриване характера и еволюцията на ОСП; извеждане значението на европейската политика за развитието на българското селско стопанство и очертаване на перспективите с оглед очакваните ползи от нейното по-нататъшното прилагане.

2. Еволюция на общата селскостопанска политика на ЕС

Общата селскостопанска политика (ОСП) може да се разглежда като съвкупност от правила и механизми, които регулират производст-

вото, търговията и преработката на земеделски продукти в Европейския съюз, но също така и като начин за стимулиране развитието на селските райони. ОСП е една от най-важните политики на ЕС не само защото чрез нея се засягат интересите на близо 14 млн. фермери, но и защото делът на средствата, свързани с реализирането на тази политика, в общия бюджет на ЕС надхвърля 40%.¹ Историците оценяват значението на ОСП като едно от най-значимите постижения на европейската икономическа интеграция, наред със създаването на единния вътрешен пазар и на европейския валутен съюз, които представляват два ключови елемента от развитието на интеграционната общност.

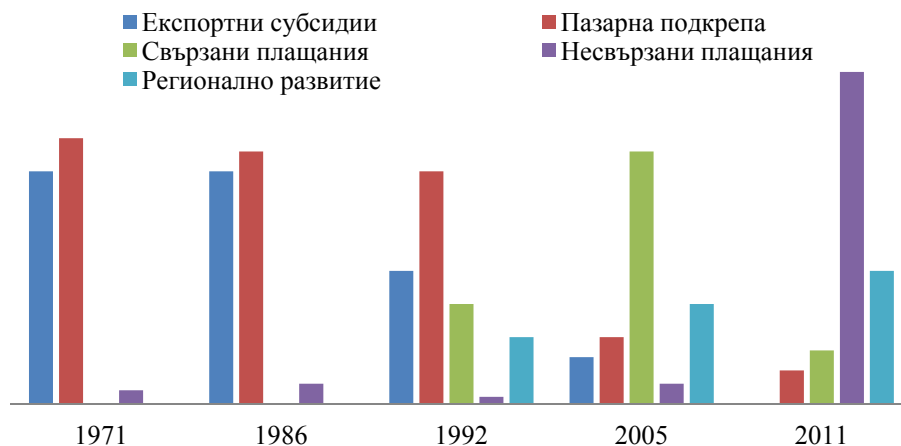
Началото на ОСП се поставя със създаването на Единен аграрен фонд (EAGGF - European Agricultural Guidance and Guarantee Fund), през 1962 г., който действа като основен инструмент както за гарантиране интересите на селскостопанските производители в Общността чрез извършване на плащания, така и като източник на средства за пазарна подкрепа в търговията със селскостопански продукти. През дългия период на своето съществуване и прилагане ОСП преминава през редица промени и усъвършенствания, които описват както различията в нейните приоритети, така и смяната на инструментариума и на механизмите за въздействие. Представа за еволюцията на политиката и за реформите, които тя е претърпяла, ни дава проследяването на видовете плащания от фонда и на техния дял в общия обем на финансовите средства, предназначени за селското стопанство (Фигура 1).

Както се вижда от фигурата, ОСП преминава през няколко цялостни реформи, което довежда до промяна на механизмите и средствата за регулиране, но също така води и до преосмисляне на нейната насоченост. Така например до началото на 90-те години на XX век наред с разходите за пазарна подкрепа важно място в обема на плащанията от фонда заемат експортните субсидии. През 90-те години на XX век в началото на настоящото столетие приоритет се дава на свързаните плащания, чиято основна насоченост е повишаване на ефективността на аграрното производство. След 2003г. наред с директните плащания и пазарната подкрепа на земеделските производители все по-съществена роля започват да играят плащанията, свързани с развитието на селските райони. Ако желаем да проследим в детайли развитието и еволюцията на ОСП, то следва да опишем в хронологичен ред нейното преминаване през няколко решаващи периода, както е показано в Таблица 1.

¹ http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/index_en.htm и Milestones of the CAP in: http://ec.europa.eu/agriculture/50-years-of-cap/files/history/milestones_of_the_cap_en.pdf

Фигура 1

**Структура на финансовата подкрепа от ОСП,
в % от общия бюджет**

Изготвено по данни от: http://ec.europa.eu/agriculture/cap-overview/2012_en.pdf

Изграждането на ОСП през **основоположния период** (1962 – 1970 г.) цели преди всичко да задоволи все по-нарастващите потребности на европейския пазар от селскостопански стоки. Особено през периода на 70-те години на XX век политиката е насочена към насищането на пазара с продоволствени стоки в европейските страни и стимулирането на селскостопанското производство с тази цел. През посоченото десетилетие аграрните производители в Европа се нуждаят от защита пред опасността за внос на храни с по-ниски цени от други региони поради тяхната висока степен на интензификация. Замисълът за създаването на единната политика в аграрния сектор включва регламентирането на общи разпоредби и обвързването на страните, станали подвластни на интеграционните процеси. Според идеята за европейска интеграция ОСП се характеризира с висока степен на координация на производството, размяната и разпределението. В този смисъл още в Римския договор основните цели на политиката се определят така: да се повиши продуктивността на отрасъла; да се стабилизира регионалният пазар на селскостопански стоки; да се осигури "справедливост" в доходите на фермерите и "оправдани цени" за потребителите в рамките на ЕС. През 80-те години на XX век се наблюдават пълните ефекти от функционирането на ОСП. Това десетилетие се характеризира с интензифициране на селскостопанското производство в Европа и навлизането на промишлени технологии, в резултат на което се повишава производителността на труда и от нетни

вносителки страните се превръщат в износителки на аграрни продукти. Това довежда и до появата на проблеми, свързани с излишъците от аграрна продукция, както до проблеми, свързани с разпределянето на средствата от фонда между страните-членки на общността поради непрекъснатото нарастване на необходимостта от финансови средства за подкрепа.

Таблица 1. Периоди в развитието и усъвършенстването на ОСП

Период	Ключова характеристика	Основна насоченост
1962-1984г.	Основоположен период на утвърждаване	Повишаване на производителността в сектора с цел насищане на европейския пазар и задоволяване потребностите от селскостопански продукти. Стимулиране и защита на селскостопанските производители.
1984-1992г.	Количествени натрупвания	Усъвършенстване на регламентите за координиране на производството, размяната, обръщението и потреблението на аграрни продукти. Изработване на механизми за ограничаване на произведените излишъци от аграрна продукция над вътрешнообщностните потребности.
1992-2003г.	Качествени промени и пазарна ориентация	Повишаване на конкурентоспособността на европейското аграрно производство. Постигане на стабилизация на европейските пазари за селскостопанска продукция, диверсифициране на производството, опазване на околната среда и ограничаване на излишните бюджетни разходи чрез ограничаване на експортните субсидии.
2003-2013г.	Усъвършенстване системата на плащания и развитие на селските райони	Преосмисляне на системата на директните плащания и на пазарната подкрепа на земеделските производители (т. н. 1-ви стълб) и прилагане на мерки за развитие на селските райони (т.н. 2-ри стълб). Преглед на състоянието на ОСП - т.н. "Health check".
2014-2020г.	Пазарни предизвикателства и опазване на околната среда	Основно място заемат проблемите за качеството на храните; за опазването и възстановяването на природните ресурси; за създаване на приемливи условия на живот в селските райони; като и мерките за по-справедливо и прозрачно финансиране на работещите земеделските производители.

Периодът между 1984 и 1992 г. може да се нарече **период на съзряване на единния вътрешен пазар** и на насищането му с аграрни продукти. По тази причина в рамките на ОСП той се определя като **период на количествените натрупвания**. През посочения период проявилите се негативни ефекти от практикуването на ОСП стават все по-сериозни и трудни за управление. Вследствие на стимулирането при европейските производители се наблюдава появата на свръхпроизводство, което не може да се реализира в рамките на Общността. Поради механизма на субсидиране произведените продукти трудно се реализират извън ЕС заради ценова неконкурентоспособност. Това налага да се въведат редица ограничения при производството на излишъци от аграрни продукти. Сред използваните мерки могат да се споменат: фиксирани квоти за производство на мляко, наказания за превишаването им; ограничения на засетите с култури площи или на отглеждания брой на животни, за които земеделският производител може да поиска субсидии; първоначално доброволно, а впоследствие и задължително оставяне на земи като необработени. Тези мерки срещат недоволство сред производителите и това довежда до необходимостта от преразглеждане на механизмите за регулиране и до реформиране на политиката. Въвежда се пряко субсидиране, което да обвързва финансовата подкрепа за производителите с постигането на конкретни резултати, свързани с ефективността на производството. Започва прилагането на мерки, които да ограничат разходите за субсидиране и да стимулират ефективността при износа на аграрна продукция.

Периодът между 1992 и 2003 г. се характеризира с обвързване на плащанията от европейския фонд за подкрепа с производителността в аграрния сектор. Целта на реформата на ОСП е повишаване на конкурентоспособността на европейското аграрно производство. Ето защо посоченият период се разглежда като **период на качествени промени в механизмите за регулиране**. Предложението за реформиране на ОСП е внесено от европейския комисар по въпросите на селското стопанство Реймънд МакШери (MacSharry reform)², затова остава в историята на ЕС с неговото име. Той предлага фокусът на подкрепата да бъде пренесен от цената на аграрната продукция върху самите фермери и техния доход, което да ги стимулира да произвеждат по-ефективно. Посредством предложените мерки се постига стабилизиране на пазарите за селскостопанска продукция, диверсифициране на производството, опазване на околната среда и ограничаване на излишните бюджетни разходи. Въведените

² The development and future of the common agricultural policy - Follow up to the Reflection Paper - Proposals of the Commission in: http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/1992-reform/index_en.htm

директни плащания компенсират спада в ценовата подкрепа. През 1999 г. се сменя акцентът на въздействието ОСП като наред с мерките за повишаване на конкурентоспособността на европейските аграрни продукти се разработва програма за развитие на селските райони – "Програма 2000". Чрез нея се поощряват множество инициативи за повишаване икономическия растеж в тези райони, като същевременно се стимулират земеделските производители да реструктурират стопанствата си и да подобрят пазарната реализация. Друг важен момент в реформата на ОСП през посочения период е намаляването на разликите между цените на произведената в ЕС продукция и цените на международните пазари. Вследствие на влязлото в сила многостранно споразумението за търговията със селскостопански продукти на Световната търговска организация (СТО) от 1995 г., в ОСП влизат допълнителни промени, които ограничават експортните субсидии, които представляват важна част от стимулирането на аграрния износ от ЕС.³

Периодът между 2003 и 2013 г. се свързва с усъвършенстване системата на плащания под влияние на пазарното търсене, но също така и с мерките за стимулиране на природосъобразни технологии на производство под натиска на международната конкуренция. Наред с това към фермерите се отправят редица производствени изисквания, свързани със спазване на стандарти за опазване на околната среда, безопасност на храните, фитосанитарен контрол и хуманно отношение към животните. Реформира се цялостната система от средства и инструменти за въздействие, като им се придава нова насоченост. Така например се преосмисля системата на директните плащания и на пазарната подкрепа на земеделските производители⁴ (т. н. 1-ви стълб на ОСП). Познатите схеми и подходи се заменят с нова ориентация, при което решенията за това, кои подотрасли и производства да се развиват, се вземат не под влияние на размера на директните плащания, а според пазарното търсене. Така инвестиционните решения в селското стопанство се насочват към производството на продукти и услуги, съобразени с изискванията и очаквани-

³ Briefing Note. The EU Common Agricultural Policy (CAP) in: [https://www.giz.de/expertise/downloads/Fachexpertise/giz2013-en-briefing-note-the-eu-common-agricultural-policy-\(cap\).pdf](https://www.giz.de/expertise/downloads/Fachexpertise/giz2013-en-briefing-note-the-eu-common-agricultural-policy-(cap).pdf)

⁴ Мерките за пазарна подкрепа включват: интервенция и частно складиране; система от вносни и износни лицензии; експортни субсидии; политика на качество (защитени наименования за произход, защитени географски указания и храни с традиционно специфичен характер) помощи за повишаване на консумацията на някои продукти, каквото е млякото; промоционални програми и др.

Източник: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20110526FCS20313+0+DOC+XML+V0//BG>

ята на потребителите.⁵ Наред с директните плащания се практикува и прилагането на друг инструмент, чиято насоченост е провокирането на икономически растеж в селските райони (т.н. 2-ри стълб на ОСП). Политиката за развитие на селските райони има за цел изграждане на адекватна производствена инфраструктура, стимулиране на нови видове производство, подпомагане на младите селскостопански предприемачи, с което да се задържи населението, особено младежите, в малките населени места. Според дефиницията на Европейската комисия⁶ политиката за развитие на селските райони е съсредоточена върху три теми: повишаване на конкурентоспособността на селскостопанския и горския сектори; подобряване на околната среда и ландшафта; подобряване на качеството на живот в селските райони и насърчаване на диверсификацията на тяхната икономика. През посочения период наред с изброените по-горе промени се провежда и преглед на състоянието на ОСП (т.н. Health check 2008), в резултат на което се предприема опростяване и рационализиране на политиката в посока въвеждане на допълнителна "предпазна мрежа" за компенсиране на негативните последици от кризисни ситуации, вкл. ценови колебания, природни бедствия, последици от климатичните промени. Също така се пристъпва към техническо и административно опростяване на прилаганите мерки.

Периодът между 2014 и 2020 г. очертава перспективата както за развитието на цялостния аграрен сектор в ЕС, така и на самата ОСП в частност.⁷ Наред с основния приоритет – да се осигури изхранването на населението и да се стабилизира доходите на производителите – все по-важно място в системата за регулиране заемат проблемите за качеството на храните; за опазването и възстановяването на природните ресурси, вкл. на използваните за селско стопанство площи; за създаване на приемливи условия на живот в селските райони. В заложените дейности за посочения период програмата за развитието на европейското селско стопанство се наблюдава по-голяма гъвкавост и съобразяването им с предизвикателствата на съвременния глобален пазар. Не бива да се забравя, че обединена Европа спазва поетите задължения по многостранните търговски споразумения за свободна търговия в рамките на Св-

⁵ Wegener, S. K. Labar. M. Petrick. D. Marquardt. I. Theesfeld. G. Buchenrieder. Administering the Common Agricultural Policy in Bulgaria and Romania: obstacles to accountability and administrative capacity. International Review of Administrative Sciences, September 2011, vol. 77, 3: pp. 583-608.

⁶ D. Wilkinson, Baldock, D. Future Developments in European environmental policy. Institute for European environmental policy. 2003. In: <http://www.ieep.eu/assets/127/regionalpolicybriefing.pdf>

⁷ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20110526FCS20313+0+DOC+XML+V0//BG>

товната търговска организация и заема позицията на най-големия вносител в света на храни и аграрни продукти от развиващите се страни. Така например ежегодно ЕС внася продоволствени стоки от развиващите се страни в обем от 60 млрд. евро, докато аналогичният внос на САЩ е в размер на 30 млрд. евро, а Япония – 13 млрд. евро.⁸ В рамките на ОСП за посочения програмен период се предвиждат също така и мерки, съобразени със спецификата на съвременните социално-икономически и демографски проблеми. Ето защо чрез предвидените мерки се цели по-справедливо и прозрачно финансиране на работещите земеделските производители, а именно: повече пари за младите фермери и за дребните производители; по-малко за по-големите производители; повишена гъвкавост по отношение "екологизирането" на селскостопанските дейности; подпомагане на фермерите в кризисни ситуации; по-малко бюрократичен контрол и по-голяма свобода за иновационните предприемачески идеи в аграрното производство.

В резултат на извършения ретроспективен анализ с цел разкриване същността на ОСП и проследяване на нейната еволюция можем да обобщим следното:

- Аграрната политика на европейската интеграционна общност се създава с цел защита интересите както на селскостопанските производители, така и на потребителите на продоволствени стоки. От началото на 60-те до началото на 90-те години на XX век тя стимулира производството на аграрна продукция и съдейства за интензифицирането му, като се характеризира с изразен протекционистичен характер по отношение на достъпа на аграрна продукция, произведена в страни извън интеграционната общност, до единния вътрешен пазар.

- В обхвата на следващите два периода от развитието на ОСП, които ние означихме като период на "качествени промени и пазарна ориентация" и период на "усъвършенстване системата на плащания и развитие на селските райони", се наблюдават сериозни промени не само в ориентацията на въздействието, но и в използваните средства за въздействие. Под влияние на редица външни и вътрешни за интеграционната система фактори, които съдействат за реформирането на ОСП, единният вътрешен пазар се отваря за вноса на аграрна продукция, произведена в страни извън интеграционната общност, а свободната конкуренция се превръща в основен механизъм за регулиране на отношенията на производство и реализация. Основната насоченост на регулиращите механизми е повишаване на конкурентоспособността на селскостопанс-

⁸ http://ec.europa.eu/agriculture/cap-funding/index_en.htm

ките производители при съблюдаване грижата за околната среда и здравето на потребителите.

3. Значение и перспектива на ОСП за развитието на българското селско стопанство

Пълноправното членството на България в ЕС генерира както положителни, така и редица спорни ефекти за икономиката на страната. По същия начин може да се оцени и прилагането на ОСП за развитието на селското стопанство у нас, още повече, че за редица части от посочената политика (горското стопанство, риболовът и аквакултурите) бяха договорени преходни периоди. Безспорно членството в ЕС променя облика на селското стопанство у нас като му дава свободен достъп до единния вътрешен пазар и подпомага развитието му чрез финансова подкрепа, но същевременно поставя предизвикателства, свързани конкурентоспособността на българските производители и структурата на производството. Все пак не бива да се забравя, че за периода 2007-2013 г. субсидиите за сектора в рамките на ОСП и на националните доплащания достигнаха 6.9 млрд. лева⁹, което представлява сериозен стимул за селскостопанските производители.

3.1. Въздействие на ОСП върху българското селско стопанство през периода 2007-2013 г.

Трудно и нееднозначно може да се оцени въздействието на ОСП върху развитието на селското стопанство у нас в периода след приемането ни в ЕС. Без съмнение, може да се твърди, че в резултат на пазарните процеси и на въвеждането на ОСП българското селско стопанство получи силен импулс в посока развитие на пазара на земя, повишаване на доходите в сектора и реструктуриране на производството.

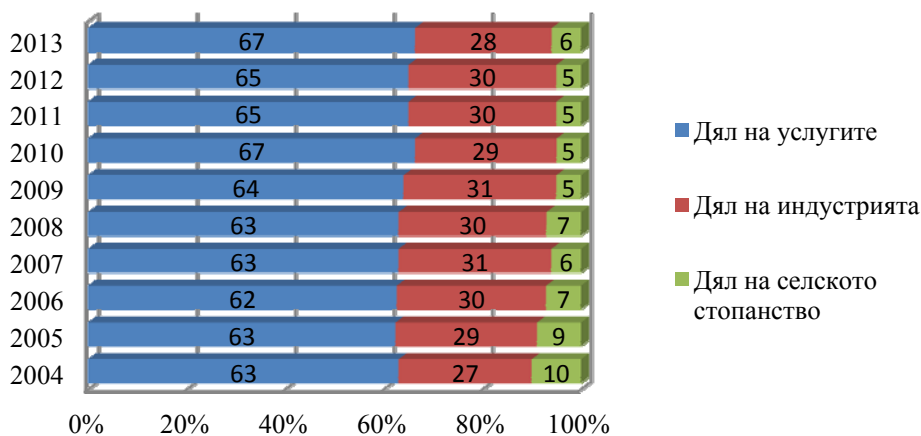
Според докладите на Министерството на земеделието и храните за 2014г. и 2015г. общата площ със селскостопанско предназначение представлява около 47% от територията на страната, като използваната земеделска площ е 45% от нея. Същевременно обработваемите земи, които заемат 69% от използваната земеделска площ, нарастват общо с 4% средно за последните две години. Нарастването се дължи основно на увеличение на площите, засети с пшеница и слънчоглед, както и на тези

⁹ <http://www.nsi.bg/bg>

с индустриални култури и ечемик.¹⁰ Този основен производствен ресурс, съчетан с използването на мерките в рамките на ОСП и прилаганите средства на националната аграрна политика, обуславят развитието на селското стопанство у нас. По мнение на експерти от Института за пазарна икономика: "Вследствие на ОСП пазарът на земеделска земя получава съществен импулс. Характерът на подпомагането, а именно - на единица площ, стимулира развитието на сектори с относително ниски производствени разходи на декар, което довежда до значително реструктуриране в рамките на отрасъла. Доходите в селското стопанство като цяло нарастват, но се увеличават и общите разходи за производство".¹¹

Фигура 2

**Брутна добавена стойност по сектори на икономиката
в %**

Източник: <http://www.mzh.government.bg/>

Проследявайки данните за брутната добавена стойност по сектори на икономиката (Фигура 2) ще установим, че нейната структура се е доближила до аналогичната на другите страни – членки на ЕС, а именно намаляване дела на селското стопанство за сметка на другите сектори и водещо значение на сектора на услугите. Но възниква въпросът, дали това доближава нашето селското стопанство до качествените характе-

¹⁰ Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието. (Аграрни доклади 2014г. и 2015г.), Министерството на земеделието и храните. Източник: <http://www.mzh.government.bg/mzh/bg/Documents/AgrarenDoklad.aspx>

¹¹ **Вълканов, Н.** Развитие на производителността в българското селско стопанство след приемането на страната в ЕС. Източник: <http://ime.bg/bg/articles/razvitiie-na-proizvoditelnostta-v-bylgarskoto-selsko-stopanstvo-sled-priemaneto-na-stranata-v-es-1/>

ристики и добрите практики на високоразвитите страни от интеграционната общност. Анализът на Института за пазарна икономика показва, че въпреки европейските и националните субсидии, брутната добавена стойност в отрасъл "Селско, горско и рибно стопанство", изразена в съпоставими цени, като цяло спада след 2008 г. и достига нива, които са с една четвърт по-ниски от средните за периода 1998-2006 г.¹² Същевременно, ако проследим основните показатели за периода 2010-2013г., ще установим положително развитие по отношение на окрупняването на земеделските стопанства; увеличаване на използваната земеделска площ; нарастване на земеделската продукция (Таблица 2). Постигнатите резултати безспорно се дължат, както на пазарно действащите фактори и свободния достъп до единния вътрешен пазар на ЕС, така и на прилаганите средства за стимулиране на селскостопанските производители като цяло.

Таблица 2. Развитие на селското стопанство у нас по основни показатели

Основни показатели	2010г.	2013г.
Земеделски стопанства, брой	370 222	254 142
Използвана земеделска площ – общо в декари	44 755 281	46 509 360
Стандартна продукция на земеделските стопанства, в хил. евро	2 458 263	3 259 209
Стандартна продукция – общо, в хил. евро	2 536 666	3 334 062

Източник: <http://www.mzh.government.bg/>

Когато се анализират факторите на производството и взаимодействието им, се установяват редица подобрения. Така например в резултат на окрупняването на земеделските стопанства, придобиването и използването на по-високопродуктивна техника, инвестиране в агротехнически дейности за преодоляване разпокъсаността на обработваемите площи се подобрява съотношението между производствените фактори "капитал – труд", "земя – труд" и "капитал – земя". Въпреки това, когато се направи паралел между развитието на сектора у нас и в Европа, се установява, че нашата страна продължава да отстъпва по конкурентоспособност на другите икономики в ЕС. "По производителност на една годишна работна единица България се нарежда на 25-о място в ЕС, като след нея са единствено Румъния и Латвия. Ниският дял в потреблението на основен

¹² **Вълканов, Н.** Развитие на производителността в българското селско стопанство след приемането на страната в ЕС. Източник: <http://ime.bg/bg/articles/razvitiie-na-proizvoditelnostta-v-bylgarskoto-selsko-stopanstvo-sled-priemaneto-na-stranata-v-es-1/>

капитал не предвещава положителна промяна в ролята на България в селското стопанство на ЕС".¹³

В традицията на българското селско стопанство е производството на зърнени храни и тя се запазва и сега. Ако погледнем структурата на крайната продукция в селското стопанство през 2014 г., ще открием, че относителният дял на продукцията от растениевъдството (62,0%) превъзхожда този на продукцията от животновъдството (27,1%), а дялът на селскостопанските услуги е едва 6,2%.¹⁴ Същевременно почти половината от стойността на крайната продукция (46,4%) продължава да се формира от производството на зърнени и маслодайни култури (съответно в размер на 2 193,9 млн. лева и 1 441,7 млн. лева). За съжаление дялът на производството на плодове и зеленчуци продължава да е силно ограничен. За периода 2012-2014 г. неговият дял се променя слабо от 6,4% на 8,7% с лека тенденция към повишаване. Вследствие на изложеното се налага констатацията, че прилаганите в рамките на ОСП схеми за стимулиране на аграрното производство у нас утвърждават такава структура, при която се наблюдава изразена специализация в производството на зърнени и маслодайни култури. Очевидно прилагането на тези схеми у нас водят до силна небалансираност в структурно отношение. Наред с това производството на зърнени и маслодайни култури много често оставя като последица ерозиране на почвите и тяхното замърсяване с вредни химикали вследствие на прилаганата неприродосъобразна растителна защита. В дългосрочен план това може да произведе негативен ефект с трудно преодолими последици. Съществува и още една особеност – дори когато годината е благоприятна и се реализират по-високи добиви от зърнените и маслодайните култури, селскостопанските производители не могат да реализират по-добри доходи, тъй като пазарните цени на посочените култури са подложени на силни пазарни колебания.¹⁵

Основната насоченост на ОСП е да подкрепя селскостопанските производители, но тя не създава особени стимули за инвестиране в сектора у нас. Макар че през последните години процесите на инвестиране

¹³ **Rancheva, E, N. Bencheva.** Effects and Perspectives of the Impact of Common Agricultural Policy on the Development of Farms in Bulgaria. *Journal of Central European Agriculture*, 2012, 13(3), p.536-547.

¹⁴ Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието. Аграрен доклад 2015. Министерство на земеделието и храните. <http://www.mzh.government.bg/mzh/bg/Documents/AgrarenDoklad.aspx>

¹⁵ **Iordan Velikov.** Development in agriculture and rural areas of Bulgaria. Friedrich-Ebert-Stiftung Regional Project for Labour Relations and Social. Dialogue in South East Europe, Belgrade, Serbia 2013 <http://library.fes.de/pdf-files/bueeros/belgrad/10399-20131211.pdf>

в селското стопанство се стимулират от благоприятното ниво на данъчно облагане и преференциалното третиране на инвестициите в районите с висока безработица, нивото на инвестициите е незадоволително. Освен това процесът на инвестиране се облекчава чрез освобождаването от ДДС на вноса, свързан с оборудване за инвестиционни проекти, създаващи работни места за най-малко 50 човека, което за съжаление не променя състоянието към по-добро. Малкото добри постижения за привличане на инвестиции се наблюдават в дейностите, свързани с информационно и административно съдействие на инвеститорите при регистрации и получаване на разрешения от други държавни органи, правни съвети, намиране на партньори, подизпълнители и доставчици, създаване и подобряване на инфраструктурата и др. Най-силно се оценява притока на средства по отделните оперативни програми, финансирани от европейските фондове.¹⁶ Така например по данни на Българската агенция по инвестиции, преките чуждестранни инвестиции за икономиката през 2013 г. представляват 2,9% от БВП, като в селското, ловно и горско стопанство техният дял представляват едва 0,02% от общия им обем. През 2014 г. размерът на ПЧИ в страната намалява със 7,1% спрямо предходната, но пък делът им в селското, ловно и горско стопанство се увеличава и съставлява 3% от общия им обем.¹⁷ До голяма степен повишението се дължи на това на Оперативната програма за развитие на селските райони и тази за развитие на сектор рибарство, чрез които са инвестирани средства в размер на 75% от общия бюджет за периода 2007 - 2013 г.

Посочените данни водят до извода, че нивата на инвестиции в селското стопанство са относително ниски и този факт не дава повод за оптимизъм, че то ще подобри позициите си сред страните в ЕС през следващите години.

Наред с това, като прибавим и резултатите от проучване на изданието "Евробарометър", което прави ежегодна оценка на действието на ОСП за отделните страни в Съюза, фактическото въздействие на европейската политика върху българското селско стопанство също се оценява нееднозначно. Според него голяма част от селскостопанските производители у нас оценяват подкрепата, която получават, като недостатъчна или твърде ограничена. Само 4% от анкетирания я оценяват като пределно висока. Значителна част от анкетирания (48%) посочват, че

¹⁶ **Караджова, А.** Обзор на преките чуждестранни инвестиции в Югоизточна Европа и България. Институт за икономическа политика, София <http://epi-bg.org/blog/?p=323>

¹⁷ Българската агенция за инвестиции. <http://www.investbg.government.bg/bg/sectors/advantages-29.html>

ОСП не стимулира достатъчно човешките ресурси и инвестициите, което вече беше потвърдено. Същевременно 43% посочват, че финансовата подкрепа, която получават, гарантира напълно производството на храни, а само 30% смятат, че политиката стимулира такова аграрно производство, което да е съобразено с опазването на околната среда.¹⁸

В обобщение можем да кажем, че независимо от посочените по-горе проблеми прилагането на ОСП през програмния период 2007-2013 г. е начало за развитието на българското селско стопанство, което тепърва отваря врати към по-добри възможности за устойчивост и просперитет.

3.2. Перспективи и възможни ползи от прилагането на ОСП за програмния период 2014 – 2020 г.

През програмния период 2014 - 2020 г. България ще получи финансиране чрез ОСП в размер на 7,5 млрд евро. Според очакванията на Министерството на земеделието и храните, за подкрепа на доходите на земеделските стопанства у нас ще бъдат предоставени над 5 млрд. евро под формата на директни плащания, а други 2 млрд. евро ще бъдат насочени за развитие на селските райони и инвестиции в земеделието по "Програма за развитие на селските райони (ПРСР)". Правилата за прилагането на политиката през посочения период влизат в сила от 2015 г., която се счита за преходна с цел адаптация към новите изисквания. Ясно е, че през новия програмен период нашата страна ще получи повече финансови средства за подкрепа на селскостопанското производство под формата на директни плащания в сравнение с предходния период. Това увеличение представлява плаха стъпка в посока по-справедливо разпределение на тези плащания между "старите" и "новите" държави в ЕС. Дали поради страха от конкуренция или по причина, че българските правителства от периода на приемането ни в ЕС не защитиха добре националния интерес, а вероятно и поради факта, че като база за определяне на плащанията и субсидиите в първия период от пълноправното ни членство в ЕС тогавашните политици тръгнаха от ниски нива на производството и производителността (преди да е приключила пазарната аграрна реформа), но България, както другите членове от "източната" вълна на разширение, бяха ощетени от ниския размер на договорените плащания. Така например нашата страна подписа договореност през

¹⁸ Public Opinion in the European Union. Standard Eurobarometer 83, Spring 2015. European Commission, Directorate-General for Communication in: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb83/eb83_first_en.pdf

2007 г. за размер на земеделските субсидии в размер, равен на 25% от помощта, която получаваха "старите" членове.¹⁹

Според водените през последните години преговори в ЕК на страните от Източна Европа е било предложено за новия програмен период съфинансирането от европейските фондове да бъде между 55% и 75%. Отчитайки необходимостта от засилено икономическо развитие на посочените страни, в Европейския парламент е взето решение този дял да достигне 85%, от което ще се облагодетелства и българското селско стопанство.²⁰ В хода на преговорите за новия програмен период е постигната и още една важна договореност, а именно 13% от предвидените за българското земеделие директни плащания да отидат за "обвързано производство". Това означава, че в разпределението на субсидиите ще участват такива видове производства, които до сега се намираха в неизгодни позиции и до голяма степен са били пренебрегвани от политиката на земеделското министерство, а именно - зеленчукопроизводството, овощарството, животновъдството и др. По този начин ще бъде намалена деформацията при подпомагането, наблюдавана през периода 2007-2013г., според която 80% от директните субсидии за хектар обработваема площ са се плащали на зърнопроизводителите. Този факт поражда надежда за възраждане на добрите традиции в емблематични за нашата страна производства, каквито са зеленчукопроизводството и овощарството. Заедно с това се увеличават и шансовете за намаляване на вноса на тези видове селскостопански стоки, а също така се очаква да се увеличи дялът на местните суровини, захранващи преработвателната индустрия у нас.

Друг положителен момент от договореностите за новия програмен период на ОСП за българското селско стопанство е този, че на нашата страна се дава възможност за прехвърляне на средства от плащанията за селските райони към тези за директни плащания - от втори към първи стълб - в размер на една четвърт. Това позволява по-голяма гъвкавост при формирането на националната политика и решаване на проблеми, възникнали по оперативен ред.

Както вече беше посочено, в рамките на ЕС се наблюдава застаряване на населението в селските райони, както и на заетите с този вид производство. Статистиката показва, че този проблем у нас е много поизострен. Така например у нас дялът на младите фермери (под 35 години) е само 6.9%, докато аналогичният дял средно за ЕС е 7.5%. Освен

¹⁹ DG Agriculture and Rural Development, Unit for Agricultural Policy Analysis and Perspectives. In: http://ec.europa.eu/agriculture/cap-in-your-country/pdf/bg_en.pdf

²⁰ **Gabriel, M.** Bulgaria and CAP (2014-2020) – vision, perspectives and challenges, Discussion: CAP and education in: <http://cap.europe.bg/page.php?c=39&d=198>

това делът на фермерите на възраст над 64 години у нас възлиза на 37.3%, а аналогичният дял средно за ЕС е 30%²¹. По тази причина важно място в новото издание на ОСП заема подкрепата за младите фермери. Във връзка с това според договореностите за новия период се предвижда допълнително подпомагане на младите земеделци у нас в размер на 2% от общия пакет средства.²²

Макар посочените резултати от проведените преговори за разпределението на средствата в рамките на ОСП за програмния период 2014-2020г. в полза на българското селско стопанство да очертават благоприятна перспектива за неговото развитие, съществуват и заявени позиции, по които не е постигнат напредък. Така например не е възприета идеята земеделските производители и техните сдружения да бъдат насърчавани сами да предприемат мерки за управление на риска, като превенция и застраховане, при което да се съчетават мерките за пазарна намеса на ниво ЕС с определянето на национални лимити, предназначени за управление на риска, особено в случаи на неблагоприятни климатични условия, в страните членки.

* * *

В резултат на изложените факти и направения анализ стигаме до следните заключения:

- ОСП е една от най-важните и в исторически план една първите европейски политики и силно въздействащ инструмент в защита икономическите и социалните интересите на страните-членки на Общността, и остава такава.

- Ретроспективният анализ за нейното усъвършенстване показва, че тя преминава през сериозни етапи на реструктуриране и адаптиране към промените на глобалната икономика. Нейният замисъл при създаването се свързва преди всичко с протекционистичен характер спрямо международния търговски стокообмен и със стимулиращо въздействие върху вътрешнообщностното производство. Еволюцията във философията и в нейните механизми и инструменти през изминалите години показва, че тя се усъвършенства в съответствие с пазарните предизвикателства на глобалната конкуренция.

- Влиянието на ОСП върху българското селско стопанство се наблюдава в един твърде ограничен период, за да се оцени нейната ця-

²¹ <http://www.nsi.bg/bg/content/>

²² <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IMPRESS+20110526FCS20313+0+DOC+XML+V0//BG>

лостна роля. Тук следва да посочим, че ОСП не може и бива да бъде единственият фактор за развитието на този сектор от нашата икономика. По-уместно би било, ако се гледа на нея като на възможност за подпомагане на устойчивото и успешно функциониране, като средство за обмен на добри практики и шанс за подобряване благосъстоянието на българските селскостопански производители. Също така не бива да се забравя, че възможността на българското селско стопанство за отбелязване на напредък до голяма степен зависи от процесите на договаряне и отстояване на националните интереси пред наднационалните органи на управление в ЕС.

Цитирана и използвана литература

1. Българската агенция за инвестиции.
2. **Вълканов, Н.** Развитие на производителността в българското селско стопанство след приемането на страната в ЕС. Източник: <http://ime.bg/bg/articles/razvitie-na-proizvoditelnosta-v-bylgarskoto-selsko-stopanstvo-sled-priemaneto-na-stranata-v-es-1/>
3. Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието. (Аграрни доклади 2014 г. и 2015 г.), Министерството на земеделието и храните. Източник: <http://www.mzh.government.bg/mzh/bg/Documents/AgrarenDoklad.aspx>
4. **Караджова, А.** Обзор на преките чуждестранни инвестиции в Югоизточна Европа и България. Институт за икономическа политика, София <http://epi-bg.org/blog/?p=323>
5. Briefing Note. The EU Common Agricultural Policy (CAP) in: [https://www.giz.de/expertise/downloads/Fachexpertise/giz2013-en-briefing-note-the-eu-common-agricultural-policy-\(cap\).pdf](https://www.giz.de/expertise/downloads/Fachexpertise/giz2013-en-briefing-note-the-eu-common-agricultural-policy-(cap).pdf)
6. DG Agriculture and Rural Development, Unit for Agricultural Policy Analysis and Perspectives. in: http://ec.europa.eu/agriculture/cap-in-your-country/pdf/bg_en.pdf
7. **D. Wilkinson, Baldock, D.** Future Developments in European environmental policy. Institute for European environmental policy. 2003.
8. **Gabriel, M.** Bulgaria and CAP (2014-2020) – vision, perspectives and challenges, Discussion: CAP and education in: <http://cap.europe.bg/page.php?c=39&d=198>
9. **Iordan Velikov.** Development in agriculture and rural areas of Bulgaria. Friedrich-Ebert-Stiftung Regional Project for Labour Relations and Social Dialogue in South East Europe, Belgrade, Serbia 2013 <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/10399-20131211.pdf>
10. Public Opinion in the European Union. Standard Eurobarometer 83, Spring 2015. European Commission, Directorate-General for Communication in: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb83/eb83_first_en.pdf

11. The development and future of the common agricultural policy - Follow up to the Reflection Paper – Proposals of the Commission in: http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/1992-reform/index_en.htm
12. **Wegener, S. K. Labar. M. Petrick. D. Marquardt. I.** Theesfeld. G. Buchenrieder. Administering the Common Agricultural Policy in Bulgaria and Romania: obstacles to accountability and administrative capacity. *International Review of Administrative Sciences*, September 2011, vol. 77, 3: pp. 583-608.
13. http://ec.europa.eu/agriculture/cap-funding/index_en.htm
14. http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/index_en.htm и Milestones of the CAP in: http://ec.europa.eu/agriculture/50-years-of-cap/files/history/milestones_of_the_cap_en.pdf
15. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20110526FCS20313+0+DOC+XML+V0//BG>
16. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IMPRESS+20110526FCS20313+0+DOC+XML+V0//BG>
17. <http://www.investbg.government.bg/bg/sectors/advantages-29.html>
18. <http://www.nsi.bg/bg/content/>
19. In: <http://www.ieep.eu/assets/127/regionalpolicybriefing.pdf>
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20110526FCS20313+0+DOC+XML+V0//BG>

НАРОДНОСТОПАНСКИ АРХИВ

ГОДИНА LXIX, КНИГА 1 – 2016

СЪДЪРЖАНИЕ

Таня Горчева

Реформирането на общата селскостопанска политика и ползите за България /3

Стоян Проданов, Цветан Павлов

Сравнителен анализ на водещи модели за оценка на финансови активи, основани на потреблението /22

Николай Андреев

Интегриран подход при изследване еволюцията на стабилизационната политика на Европейския съюз /52

Калоян Петков

Тестване подхода на Дамодаран за намиране цената на собствения капитал в условията на развиващите се пазари /68

Никола Илиев

Рисковата атрибуция – модел за установяване влиянието на глобални рискови фактори /83

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
Проф. д-р Георги Иванов – зам. главен редактор
Проф. д-р Йордан Василев
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Румен Лазаров
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Анатолий Асенов

МЕЖДУНАРОДЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р ик.н. Михаил А. Ескиндаров – Ректор на Финансовия университет при Правителството на Руската федерация – федерална държавна образователна институция за професионално образование, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. Лестър Лойд-Ризън – Директор на Центъра по международен бизнес към Международното бизнес училище Ашкрофт, Кембридж, Великобритания
Проф. Кен О’Нийл – Ръководител на катедра по предприемачество и развитие на малкия бизнес към Департамента по маркетинг, предприемачество и стратегии на Университет Ълстер, Северна Ирландия
Проф. Ричард Торп – Бизнес школа на Университета Лийдс, професор по развитие на управлението, зам.-директор на Киурт институт, Лийдс, Великобритания
Проф. д-р ик.н. Андрий Крисоватий – Тернополски национален икономически университет, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Григоре Белостечник – Ректор на Молдовската академия за икономически изследвания, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Йон Кукуй – Президент на Сената на Университета Валахия – гр. Търговище, Румъния, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Михаил Ив. Зверяков – Ректор на Одеския държавен икономически университет, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов

Екип за техническо обслужване:

Проф. д-р ик.н. Радко Радков – стилев редактор
Ст. преп. Елка Узунова – координатор и ръководител на екипа
Ст. преп. Даниела Стоилова – превод на английски език
Ст. преп. Румяна Денева – превод на английски език
Ст. преп. Маргарита Михайлова – превод на английски език
Ст. преп. Иванка Борисова – превод на английски език
Ст. преп. Венцислав Диков – стилев редактор на английски език

Адрес на редакцията:

5250 Свищов, ул. „Ем. Чакъров” 2
Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
☎ (+359) 889 882 298
Деяна Веселинова – технически секретар
☎ (+359) 631 66 309, e-mail: nsarhiv@uni-svishtov.bg
Благовеста Борисова – компютърен дизайн
☎ (+359) 882 552 516, e-mail: bogy@uni-svishtov.bg

© Академично издателство „Ценов” – Свищов
© Стопанска академия „Димитър А. Ценов” – Свищов

ISSN 0323-9004

Народностопански архив

Свищов, година LXIX, книга 1 - 2016

Реформирането на общата селскостопанска политика и ползите за България

Сравнителен анализ на водещи модели за оценка на финансови активи, основани на потреблението

Интегриран подход при изследване еволюцията на стабилизационната политика на Европейския съюз

Тестване подхода на Дамодаран за намиране цената на собствения капитал в условията на развиващите се пазари

Рисковата атрибуция – модел за установяване влиянието на глобални рискови фактори

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“

СВИЩОВ

Изисквания при депозиране на статии за сп. „Народностопански архив“

1. Обем: статии от 12 до 25 страници;

2. Депозиране на материалите: на хартиен носител и в електронен вид като приложен файл на E-mail: NSArhiv@uni-svishtov.bg

3. Технически изисквания:

- изпълнение Word 2003 (минимум);
- размер на страницата – А4, 29-31 реда и 60-65 знака на ред;
- разстояние между редовете 1,5 lines (At least 22 pt);
- шрифт – Times New Roman 14 pt;
- полета – Top - 2.54 cm; Bottom - 2.54 cm; Left - 3.17 cm; Right - 3.17 cm;
- номерация на страницата – долу вдясно;
- текст под линия – размер 10 pt;
- графики и фигури – Word 2003 или Power Point.

4. Оформление:

- наименование на статията, име на автора, академична длъжност, научна степен – шрифт Times New Roman, 14 pt, с големи букви Bold – центрирано;

- наименование и адрес на местоработата; телефони за контакти и E-mail;

- резюме на български език в обем до 15 реда; ключови думи – от 3 до 5;

- **JEL** класификация на публикациите с икономически характер (<http://ideas.repec.org/j/index.html>);

- основен текст (изложение);

- таблиците, графиките и фигурите се вграждат софтуерно в текста (да позволяват езикова корекция и превод на английски). Цифрите и текстът вътре в тях се изписват с шрифт Times New Roman 12 pt;

- формулите се създават с Equation Editor;

5. Правилата за цитиране под линия: При цитиране да се спазват изискванията на **БДС 17377-96 Библиографско цитиране**, поместени тук: <http://www.uni-svishtov.bg/dialog/Bibl.%20Citirane.pdf>.

Всеки автор носи отговорност за отстояваните идеи, съдържанието и техническото оформление на своя текст.

6. Ръкописите на нехабилитирани преподаватели се придружават от препис на протокол от катедрата, обсъдила и предложила научната разработка за публикуване.

Авторите на публикуваните материали на страниците на списание „Народностопански архив“ носят отговорност за тяхната автентичност.

От Редакционния съвет